

SPROGNOTER for mindrebemidlede

Emne: **TEKSTENS EGENSKABER**

version opd/prt 2011-09-07

Teori: TEKST

Hvad er en tekst?

I fysisk henseende er en tekst en række af bogstaver med en begyndelse og en slutning. Hvor den begynder og slutter er bestemt af kulturelle konventioner som kan være forskellige mellem forskellige kulturer. At vi opfatter tekstens dele som ord skyldes den konvention at mellemrum (blanktegn) viser grænser mellem ord.

Ord i tekster læses som forbindelser mellem ord men forstås som sætninger der består af sætningsled, dvs. teksten opfattes (af de fleste ubevidst) som en repræsentation af grammatiske konstruktioner [se *SPROGNOTEN om SPROG og SKRIFTLIG FREMSTILLING] og samtidig opfattes dens ordvalg som tekstens stil.

Hvis man skal undersøge hvorledes en tekst fungerer så er det en god idé at skelne mellem tekstens form og indhold, og evt. derefter forholde det til hvorledes man tror at opfattes af læserne.

Tekstlig form

Når en tekst er en række af ord så kan man behandle ordene adskilt fra indholdet, og man kan så se på: hvilke ord indeholder teksten, hvor står de henne i teksten og hvor ofte forekommer det enkelte ord. Således er der et trekantforhold mellem

ORDFORRÅD (leksikon)

ORDFORDELING (distribution)

ORDHYPPIGHED (frekvens)

Hvis vi ser bort fra tekstens ydre forhold (er det en bog eller en indkøbsliste) og spørgsmålet om tegnsætning, så udgøres tekstens formegenskaber af de her tre dele.

Tekstligt indhold

Ordene i en tekst vil normalt have betydning og når de forbindes med hinanden i (grammatisk ordnede) rækker giver de normalt en vis mening. At ord i tekster har betydning og ordforbindelser har mening er de fleste enige om, men lige så vel som mange grammatikere er uenige om hvilken grammatik der er den bedste så er mange lingvister uenige om hvorledes ord i tekster (og led i sætninger) kan have betydning. Her vil vi nøjes med at konstatere at betydning og mening bygges op i vores tankeverden og så her bygger delvise tankeverdener op der handler om alt muligt. Sådanne delvise tankeverdener bliver bygget op når vi læser en tekst, og hvis teksten er forholdsvis lang så danner den tankebygninger i hvilke man kan sige at noget er overordnet og noget er underordnet, fx således:

TEMA (på engelsk nærmest *Theme*) øverst

EMNE (på engelsk nærmest *Subject*)

PUNKT (på engelsk nærmest *Topic*) nederst

Man kan bruge andre inddelinger; og fortællende tekster (narrativer) bruger ofte deres egen opbygning. Men hvis en tekst skal kunne overbevise en læser om at vi her har en tankebygning som læseren kan sætte ind i sin egen tankeverden, så skal der i tekstens indhold være en sammenhæng som kan accepteres af læseren. I tekstens nærømråder kan man sige at der skal være lokal kohærens og igennem tekstens som helhed skal der være global kohærens [se *SPROGNOTEN om KOHÆSION og KOHÆRENS]. Man kan så tillige sige at det mest kritiske punkt i fremstillingen altid i den sidste ende bliver om teksten i detaljerne er grammatisk ordnede og hænger samme kohæsvt således at de repræsenterer en forståelig tankegang.

Hvis vi accepterer at tankegang (og tankebygning og tankeverden) i almindelighed handler om hvordan verden er indrettet, så skal man – hvad angår tekster – skelne imellem hvordan verden er indrette og hvad man siger (gennem tale eller tekst) om den. Teksten kan være bygget op af tema, emne og punkt som angivet ovenfor, men hvis fremstillingen beskriver – mere eller mindre direkte – hvorledes en del af verden ser ud, så er fremstillingen ikke direkte afhængig af hvorledes forfatteren har vægt at bygge sin teksts indhold op men snarere afhængig af hvordan verden ser ud. Når en tekst på denne måde beskriver et udsnit af verden kan man sige at ordvalget er bestemt af området (hvad nogen kalder domænets) indretning – fx som det behandles i et fag i skolen som fx biologi – og nogen siger så at ordvalget er et udtryk for at man behandler et fagområde eller domæne (på engelsk *Domain*).

Hvad er læsning?

Man ved noget om hvori læseprocesser består – fx at vi sandsynligvis læser alle ordene i en tekst og ikke kan opfatte flere eller mange ord på en gang – men hvordan vejen går fra selve læsningen over forståelsen af deres betydning og til tolkningen af og meningen med rækken af ord – dvs. hvorledes teksten opfattes – det er stadigvæk noget af et mysterium. Men man kan evt. sige at

- LÆSNING er at se (visult percipere) ordene som rækker bogstaver,
- FORSTÅELSE er at forbinde ordene med en betydning og ordforbindelser med mening, og
- TOLKNING er at sætte forståelsen ind i sit indre verdensbillede.

Når man skal formulere sig skriftligt og sætte en tekstlig opbygning sammen bør man tage hensyn til hvem man antager er læserne, og hensynet bør forholde sig til alle de nævnte tre elementer. Man bør altså tage hensyn til hvor svært det må formodes at være at læse de ord man bruger, at forstå deres betydning og samlede mening, og hvor svært det må formodes at være for læseren at sætte tekstens tankebygning ind i læserens verdensbillede. Det bør få konsekvenser for hvilke ord man vælger, hvordan man forbinder dem med hinanden og hvordan man forestiller sig at ens egne tanker kan blive en andens tanker. Det svære spørgsmål er som regel ikke hvordan man kan forstille sig at andres tanker er bygget op. Det første store skridt er som regel: Hvorfor er andre bare ikke som mig selv?